

Być jak Palikot? Kontrowersyjność jako wymiar spostrzegania polityka

Magdalena Żemojtel-Piotrowska¹, Maciej Labuda¹, Anna Szymak¹, Jarosław Piotrowski²

¹ Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański

² Wyższa Szkoła Psychologii Społecznej, Wydział Zamiejscowy w Sopocie

W prezentowanych badaniach skoncentrowano się na ukazaniu wpływu kontrowersyjności polityka na jego ocenę oraz chęć oddania na niego głosu. W serii trzech badań zrealizowanych na próbach studenckich analizowano uwarunkowania tego wpływu. W Badaniu 1 ($N = 120$) uwzględniono orientację polityczną polityka i badanych. W Badaniu 2 ($N = 137$) uwzględniono identyfikację partyjną polityków. W Badaniu 3 ($N = 120$) wzięto pod uwagę płeć polityka. Wyniki ukazują niekorzystne oddziaływanie wizerunkowe kontrowersyjności na ocenę moralności i brak wpływu na ocenę sprawności. Kontrowersyjność polityka powoduje upożytywnienie ocen polityków u badanych o orientacji lewicowej, zwiększa też chęć oddania głosu na polityka lewicowego. Przynależność partyjna kandydata nie ma znaczenia dla oceny polityka kontrowersyjnego. Kontrowersyjność w dość ograniczonym zakresie wpływa na ocenę kobiet polityków (obniżając ocenę moralności i zwiększając ocenę sympatyczności) i brak wpływu na decyzje wyborcze.

Słowa kluczowe: kontrowersyjność, wizerunek polityka, zachowania wyborcze

Wprowadzenie

Kontrowersyjność staje się obecnie dość rozpowszechnioną metodą na przyciągnięcie uwagi wyborców w kampaniach politycznych. Wyborcy, podejmując decyzję o oddaniu głosu na danego polityka, w rzeczywistości dość rzadko kierują się jego rzeczywistymi osiągnięciami – częściej ważniejsza staje się rozpoznawalność postaci i budzona przez nią sympatia (por. Cwalina i Falkowski, 2006). Co więcej, rankingi najbardziej pracowitych posłów rzadko pokrywają się z listą nazwisk znanych dzięki mediom, a gwiazdy medialne niejednokrotnie przodują

w zestawieniach posłów najbardziej leniwych (por. np. raport RFM 24 „Pracusi i leniuchy VI kadencji Sejmu”, 2011; ranking tygodnika Polityka „Liderzy i maruderzy”, 2011). Mimo to można zauważyć, że tzw. politycy medialni znajdują się często ponownie w parlamencie, niezależnie od słabych wskaźników efektywności. Na przykład w rankingu opartym na uczestnictwie parlamentarzystów w głosowaniach w kadencji 2007–2011 na pierwszym miejscu znaleźli się tacy posłowie, jak Artur Dunin, Adam Krupa czy Andrzej Orzechowski, natomiast wśród dziesięciu posłów najczęściej nieobecnych na głosowaniach znaleźli się tak znani politycy, jak Donald Tusk, Aleksander Grad czy Waldemar Pawlak („Pracusi i leniuchy VI kadencji Sejmu”). Naturalnie uczestnictwo w głosowaniach jest tylko jedną z miar efektywności pracy parlamentarzysty, jednak brak postaci medialnych w pierwszej dziesiątce najpracowitszych posłów jest symptomatyczny. W nieco bardziej subiektywnym (bo opartym na ocenach dziennikarzy i ekspertów), za to uwzględniającym różne aspekty efektywności, 14. rankingu Polityki (16 września 2011) na najlepszych i najslabszych posłów VI kadencji pierwsze miejsce zajął co prawda Ryszard Kalisz, jednak spośród najgorszych pięciu praktycznie wszyscy są osobami powszechnie rozpoznawalnymi (np. Adam Hofman,

Magdalena Żemojtel-Piotrowska, Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański, ul. Bażyńskiego 4, 80-952 Gdańsk, e-mail: psymz@ug.edu.pl

Jarosław Piotrowski, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej Wydział Zamiejscowy w Sopocie, ul. Polna 16/20, 81-745 Sopot, e-mail: jaroslaw.piotrowski@swps.edu.pl

Maciej Labuda, Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański, ul. Bażyńskiego 4, 80-952 Gdańsk, email: maciejlabuda21@gmail.com

Anna Szymak, Uniwersytet Gdański, ul. Bażyńskiego 4, 80-952 Gdańsk, email: aniaszymak@o2.pl

Korespondencję w sprawie artykułu prosimy kierować na adres: psymz@ug.edu.pl

Antoni Macierewicz, Nelli Rokita), w przypadku posła Węgrzyna użyto nawet określenia „słynny skandalista”.

Wattenberg (1991) jako jeden z pierwszych badaczy zauważył, że obecnie, przy dość słabym zróżnicowaniu programów partyjnych i spadku znaczenia identyfikacji partyjnej w podejmowaniu decyzji wyborczych, wzrasta znaczenie cech osobowych kandydatów na stanowiska polityczne. Dzieje się tak szczególnie w przypadku ustabilizowania sceny politycznej, co od pewnego czasu ma miejsce w naszym kraju. Skutkuje to rosnącym znaczeniem wizerunku polityka jako czynnika sukcesu wyborczego. Z tego względu odpowiednie jego ukształtowanie może zadecydować o sukcesie bardziej nawet niż przemyślana oferta programowa.

W kształtowaniu wizerunku trudną do przecenienia rolę odgrywają media (por. Cwalina i Falkowski, 2006). Stają się one dla sporej grupy wyborców głównym źródłem informacji na temat polityki, zwłaszcza że poziom zainteresowania nią w Polsce jest dość niski. Ponieważ media starają się prezentować informacje interesujące dla odbiorców, pojawiają się w nich jedynie wybrane fakty. Zdarzenia prezentowane w mediach muszą spełniać kilka podstawowych kryteriów, takich jak: nowość i aktualność, obecność konfliktu, skandalu lub dramatu, niecodziennność, prostota, „wizyjność”, modny temat (Aronson i Pratkanis, 2004). Politycy medialni potrafią umiejętnie przykuwać uwagę odbiorców swoimi wypowiedziami i stylem bycia. Często to właśnie dzięki nim temat staje się „wizyjny”, a oni sami zyskują status reprezentantów własnych ugrupowań politycznych. Osoby medialne same muszą spełniać określone kryteria, by ich przekaz był atrakcyjny dla widzów. Kontrowersyjność i związana z nią wyrazistość gwarantują przyciągnięcie uwagi odbiorcy, chociażby przez wzbudzanie silnych emocji wynikających z naruszania norm społecznych dotyczących stylu wypowiedzi, życia osobistego czy prezentowanych poglądów.

Kontrowersyjność jako wymiar spostrzegania polityków

Kontrowersja, zgodnie z definicją *Słownika języka polskiego* (2000), oznacza: „rozbieżność opinii pociągająca za sobą dyskusje i spory”. Kontrowersyjność wiąże się więc definicyjnie z niejednoznacznymi opiniami, byciem dyskusyjnym, trudnym do jednoznacznej oceny. Oceny te mogą dotyczyć innych ludzi. Źródłem takiej niejednoznaczności jest trudność dopasowania jednostki do określonej kategorii, a w przypadku konkretnych zachowań – trudność wydania jednoznacznej ich oceny. W drugim przypadku podstawą oceny jest ich zgodność z normami społecznymi. Niejednoznaczność oceny może wynikać

z niejednoznaczności albo samego zachowania, albo normy z nim związanej. Najbardziej niejednoznaczne normy dotyczą sfery obyczajowej – mają one charakter arbitralny, uzależniony od kontekstu kulturowego i społecznego (por. Giddens, 2006). Z drugiej strony poszczególne społeczności są dość silnie do nich przywiązane, a same normy usankcjonowane religijnie i/lub tradycją. Są one przejawem określonego światopoglądu, którego naruszenie jest silnie awersyjne (por. np. Solomon, Greenberg i Pyszczyński, 2004). Z tego względu zachowania naruszające te normy budzą silne skrajne emocje.

Kontrowersyjność nie jest tożsama z wyrazistością, choć może z nią współwystępować. Wyrazistość jest często skutkiem rzadkości czy nietypowości danego zjawiska (por. Wojciszke, 2002). Na przykład w grupie studentów pedagogiki student płci męskiej staje się wyrazisty z racji dysproporcji płci typowej dla tego kierunku, nie oznacza to jednak, że jest on postacią kontrowersyjną. Natomiast kontrowersyjność może doprowadzić do uznania kogoś za osobę wyrazistą, pod warunkiem jednak, że dotyczy zachowań rzadkich i nietypowych. W sytuacji, gdy niemal wszyscy nie płacą podatków (co może być uznane za zachowanie kontrowersyjne), nie jest to powód do uznania kogoś za osobę wyrazistą. Wyrazistość jest bowiem oparta na kryterium ilościowym (rzadkość i nietypowość), natomiast kontrowersyjność wynika z kryterium normatywnego – trudności wydania jednoznacznej oceny cudzego zachowania bądź nieprzestrzegania norm moralnych. Kontrowersyjność może stać się metodą przyciągania uwagi wyborców i wyróżniania się spośród wielu polityków, a więc zbudowania wyrazistego wizerunku.

W tym artykule skoncentrowano się na kontrowersyjności będącej skutkiem łamania norm moralnych. Jednym z powodów takiej decyzji jest trudność operacjonalizacji zmiennej „niejednoznaczne zachowania” – uznanie zachowania za niejednoznaczne jest bowiem uwarunkowane wieloma trudnymi do kontrolowania czynnikami, np. poziomem dogmatyzmu oceniającego, kontekstem sytuacyjnym, złożonością samego zachowania czy właściwościami aktora. Zachowanie niejednoznaczne może być ponadto skutkiem złamania niejednoznacznej normy moralnej i mieć przez to charakter wtórny wobec treści normy.

Normy można w ślad za Cialdinim, Reno i Kallgrenem (1990) podzielić na opisowe i nakazowe. Normy opisowe dotyczą tego, jak na ogół postępuje większość społeczeństwa. W dużej mierze opierają się na wpływie informacyjnym (na przykład typowa prędkość poruszania się po drodze). Normy nakazowe opierają się natomiast na aprobacie lub dezaprobatie danego zachowania. Jednak oba typy norm mogą znaleźć się w sprzeczności – wówczas

większy wpływ na rzeczywiste zachowanie wywierają normy opisowe, a łamanie takiej normy przez większość nie skutkuje oceną zachowania jako kontrowersyjnego. Z tego względu na przykład w społeczeństwie potępiającym rozwody, w którym jednocześnie występuje duży odsetek osób rozwiedzionych, rozwód nie zostanie oceniony jako zachowanie kontrowersyjne.

Brakuje badań nad spostrzeganiem polityków kontrowersyjnych, jednak w przewidywaniu wpływu tego aspektu wizerunku na ocenę przydatne mogą być dane pochodzące z badań nad medialnością i wyrazistością. Osoby medialne charakteryzują dominacja w rozmowie, rozpoznawalność, sympatia widzów i zainteresowanie publiczności ich poglądami, życzliwość (Reeves i Nass, 2000). Osoby te opisywane w kategoriach cech Wielkiej Piątki są określane jako ekstrawertywne, otwarte i ugodowe (Williams i in., 1995; McCrae i Costa, 1997; za Skarżyńska, 2005). W jednych z nielicznych badań nad spostrzeganiem polityków medialnych w Polsce przypisywano im wyższy poziom ekstrawersji, otwartości na doświadczenie i sumienności. Jednak medialność była rozumiana zarówno w sposób pozytywny, jak i negatywny. Osobom medialnym w sposób negatywny, określanym mianem awanturniczych, przypisywano takie cechy, jak wysoki neurotyzm, niską ugodowość, sumienność i otwartość na doświadczenie (Szumska, 2003; za Skarżyńska, 2005). Tak więc medialność nie gwarantuje sukcesu w pożądanym kształtowaniu wizerunku. Jednym z powodów, dla których medialność może działać niekorzystnie i psuć wizerunek polityka, jest fakt, iż osoby medialne są jednocześnie osobami wyrazistymi. Wyrazistość ta może być skutkiem kontrowersyjności, zwłaszcza jeżeli kontrowersyjność wynika z łamania norm powszechnie stosowanych i rzadko naruszanych. Osoby wyraziste, oprócz tego, że przyciągają uwagę obserwatorów, są oceniane w sposób bardziej skrajny i przypisuje im się większy wpływ na rzeczywistość. Ponadto powód, dla którego obiekt wyróżnia się na tle innych, decyduje o sposobie spostrzegania go i interpretacji jego zachowań (Taylor i Fiske, 1978). W przypadku gdy to bycie kontrowersyjnym (a więc niejednoznacznym moralnie) stanowi powód wyrazistości, ocena faktu złamania normy będzie skrajna. Trudno jednak jednoznacznie przewidzieć znak tej oceny – jest on uwarunkowany wieloma czynnikami, jak rodzaj naruszanej normy, cechy osoby spostrzeganej (zawód, płeć), poziom dogmatyzmu osoby oceniającej itp.

Podstawowymi wymiarami ocen każdego człowieka jest jego moralność i sprawność, w nowszych ujęciach ujmowana jako wspólnotowość i sprawczość (choć nie są to pojęcia w pełni tożsame – por. np. Wojciszke, 2011). Cechy dotyczące tych dwóch domen w znacznej mierze

wyczerpują zakres określeń stosowanych do opisu drugiego człowieka (Wojciszke, 1994). Wspólnotowość dotyczy cech ważnych z punktu widzenia bycia dobrym członkiem grupy, sprawczość – skuteczności w realizacji zadań (Wojciszke i Baryła, 2006; Wojciszke 2011). Kontrowersyjność, ponieważ dotyczy norm obyczajowych, powinna zaniżać ocenę moralności (przestrzegania norm grupowych), jednak niekoniecznie wpływa negatywnie na ocenę sprawności. Może też budzić sympatię w myśl zasady, że drobne porażki, zarówno moralne, jak i sprawnościowe (np. rozwód, niekonwencjonalny styl ubierania się) „uczłowieczają” postać polityka, czyniąc go bliższym modelem „przeciętniaka” w miejsce „supermena” (por. Cwalina i Falkowski, 2006; Sullivan, Aldrich, Borgida i Rahn, 1990).

W badaniach z zakresu psychologii społecznej i marketingu politycznego brakuje badań uwzględniających bezpośrednio znaczenie kontrowersyjności w budowaniu wizerunku politycznego i jej wpływu na ocenę polityka. W przypadku polityków wpływ kontrowersyjności na ich ocenę będzie modyfikowany przez co najmniej trzy czynniki: ich przynależność partyjną/prezentowane poglądy, poglądy polityczne elektoratu i płeć.

Poglądy polityczne polityka i jego elektoratu a znaczenie kontrowersyjności w ocenie polityka

Podział elektoratu na osoby liberalne i konserwatywne ma długą tradycję w badaniach politycznych. Podstawą ideologii liberalnej jest poszanowanie wolności jednostki, zwłaszcza w sferze wyborów osobistych (Gutmann, 2001), natomiast konserwatyzm opiera się na poszanowaniu tradycji i przestrzegania norm moralnych. W metaanalizie dotyczącej badań nad konserwatyżmem i autorytaryzmem Jost, Glaser, Sulloway i Kruglanski (2003) wskazują na dwa podstawowe założenia ideologii konserwatywnej: akceptację nierówności oraz opór wobec zmiany. Poglądy liberalne na ogół utożsamia się z poglądami lewicowymi, natomiast konserwatywne – z prawicowymi, przynajmniej w stosunku do kwestii tożsamościowych (Boski, 1993; Cislak i Wojciszke, 2009).

Na istnienie różnic w sądach moralnych w zależności od poglądów politycznych wskazują Graham, Heidt i Nosek (2009). Kody etyczne wyróżnione przez tych badaczy dotyczą pięciu sfer: cierpienia, wzajemności, lojalności grupowej, hierarchii i czystości. Wszystkie mają korzenie ewolucyjne, jednak są modyfikowane kulturowo (Heidt i Joseph, 2004; Heidt i Graham, 2007). Normy dotyczące cierpienia obejmują wrażliwość na cierpienie innych i współczucie, normy dotyczące hierarchii/szacunku wynikają z dominacji, dotyczą m.in. dbałości o porządek społeczny i właściwe odgrywanie ról; uczciwości/

wzajemności – dotyczą dbałości o równość i sprawiedliwość, lojalności; normy czystości/świętości – dotyczą obaw przed psychicznym lub fizycznym skażeniem, troski o czystość i kontrolę nad pragnieniami (Heidt, Graham i Joseph, 2009). Zgodnie z hipotezą podstaw moralnych (*moral foundation hypothesis*) tych autorów, konserwatyści formułują sądy w oparciu o wszystkie kody etyczne, natomiast w ocenach osób o poglądach liberalnych dominują dwa z nich: normy wzajemności oraz troski o innych. Ponieważ największa niejednoznaczność moralna dotyczy obyczajowości i stylu życia, więc siłą rzeczy kody etyczne dotyczące normy wzajemności oraz troski o innych nie obejmują tych zagadnień. Na sądy moralne osób o poglądach liberalnych na temat osób kontrowersyjnych nie powinno więc wpływać łamanie tych norm. Natomiast na uogólniony zwiększony rygorizm moralny osób o orientacji prawicowej (konserwatywnej) wskazuje szereg teorii – od koncepcji autorytaryzmu (Altemeyer, 1996) po teorię usprawiedliwiania systemu (Jost i Banaji, 2004). Te osoby powinny więc negatywnie oceniać polityków kontrowersyjnych.

Z tego względu można oczekiwać, że oceny osób kontrowersyjnych będą bardziej negatywne w przypadku osób o poglądach prawicowych niż lewicowych, zwłaszcza pod względem moralności. Zakładając, że osoby o poglądach lewicowych będą preferować polityków lewicowych, a osoby o poglądach prawicowych – polityków prawicowych, należy oczekiwać również zależności ocen kontrowersyjności polityków od interakcji ich poglądów politycznych oraz poglądów wyborców.

W ocenie polityka równie ważną rolę jak poglądy wyborców odgrywają prezentowane przez niego poglądy polityczne. Przede wszystkim poglądów tych nie można zdychotomizować według kryterium lewicowe–prawicowe. Analogicznie jak w przypadku wyborców, poglądy polityków również dotyczą sfery obyczajowej (społecznej) i gospodarczej (Choma, Ashton i Hafer, 2010). Znaczenie zgodności między poglądami polityka i własnymi dla jego oceny jest uwarunkowane nastawieniem wyborców – problemowym lub wizerunkowym (por. np. Garramone, 1983; Harrison, Stephen, Husson i Fehr, 1991). Wyborcy o nastawieniu wizerunkowym kierują się w swoich ocenach (a co najmniej decyzjach wyborczych) przede wszystkim nastawieniem afektywnym wobec kandydata. Takie nastawienie jest częstsze u kobiet, natomiast u mężczyzn większą rolę odgrywa zgodność poglądów własnych z poglądami kandydata, i to zarówno w sferze gospodarczej, jak i społecznej (por. Cwalina i Falkowski, 2006; Harrison i in., 1991). W przypadku budowania wizerunku poprzez kontrowersyjny styl życia i wypowiedzi, następuje odwrócenie uwagi od poglądów

kandydata, zwłaszcza na kwestie gospodarcze. Łamanie norm społecznych jest jednak ściśle powiązane z prezentowaniem przez polityka poglądów pod względem obyczajowym. W przypadku łamania norm obyczajowych przez polityka o poglądach konserwatywnych może dojść do uznania go przez wyborców za osobę niewiarygodną ze względu na sprzeczność między rzeczywistymi zachowaniami a deklarowanymi zasadami i w ten sposób wpłynąć negatywnie na jego ocenę.

Płeć polityka i wyborcy a znaczenie kontrowersyjności w ocenie polityka

Płeć odgrywa istotną rolę w percepcji każdej grupy zawodowej, także polityków. Wpływ stereotypów płciowych i odmiennych oczekiwań w stosunku do kobiet i mężczyzn w dziedzinie polityki jest skądinąd wskazywany jako jeden z powodów niskiej reprezentacji kobiet w tej domenie życia społecznego (Renzetti i Curran, 2008; Skarżyńska, 2005). Analizując treść stereotypów płciowych, można wyróżnić co najmniej kilka stereotypów kobiet: tradycyjny, nietradycyjny i *sexy* (Fiske i Glick, 1995). Jedyne w ramach stereotypu nietradycyjnego można dopatrzeć się cech korzystnych dla potencjalnego polityka – jak inteligencja czy dominacja. Niezależnie od rodzajów stereotypów opisujących kobiety, obu płciom przypisuje się odmienne właściwości psychiczne. Cechy przypisywane mężczyznom to między innymi dominacja, niezależność, siła, odwaga, opanowanie, racjonalizm, przedsiębiorczość i zdolność, podczas gdy kobiecie przypisuje się takie cechy, jak uległość, uczuciowość, nieśmiałość, zmienność, zależność (Williams i Best, 1990). Z tego względu przy ocenie kobiet i mężczyzn polityków stosuje się odmienne kryteria – mężczyźni są spostrzegani głównie w wymiarze ciepła, a kobiety – siły, gdyż wyborcy zwracają uwagę na te cechy, których politykom obu płci zdaje się brakować (Johns i Shepard, 2007).

Wyniki badań Ogletree, Coffee i May (1992) pokazały, iż kobiece kandydatki były postrzegane jako bardziej efektywne w zadaniach żeńskich i neutralnych, mężczyźni zaś kandydaci byli postrzegani jako osoby, które mają większe szanse na wygranie wyborów. W wypadku dodatkowych zmiennych w postaci: oskarżenia o zażywanie narkotyków, wykroczenia seksualne, problemy finansowe, problemy psychologiczne, kobiety były oceniane nieco łagodniej od mężczyzn. Tak więc, mimo iż ogólna ocena kobiety jako polityka, zwłaszcza pod względem kompetencji, może być generalnie niższa niż ocena mężczyzny, to jednak wyniki badań Ogletree i współpracowników (1992) zdają się sugerować, że kontrowersyjność, przynajmniej wynikająca z łamania norm obyczajowych, nie powinna zaważyć szczególnie mocno na wizerunku

kobiety (zwłaszcza w porównaniu do mężczyzny). Podobny wynik uzyskały Smith, Powers i Suarez (2005). Tzw. skandale kobiece (np. zatrudnianie nielegalnie pomocy domowej) były oceniane łagodniej niż skandale „męskie” (korupcja), natomiast w przypadku skandalu obyczajowego oceny kobiet i mężczyzn były identyczne.

Na ocenę człowieka wpływa także zgodność zachowań ze stereotypem roli płciowej. Brak zgodności skutkuje brakiem sympatii i oceną negatywną (por. Cross i Madson, 1997; Cross i Markus, 2002). Ponieważ rola polityka jest rolą stereotypowo męską, stąd samo sprawowanie tej roli przez kobietę może obniżyć jej ocenę. Oprócz tego fakt bycia politykiem może stanowić przesłankę do uznania kobiety za kontrowersyjną, niezależnie od innych jej cech i zachowań. Od kobiet oczekuje się również sprostania wyższym standardom moralnym, w przypadku kobiet polityków – szczególnie w sferze uczciwości (Kahn, 1992). Tak więc naruszenie norm obyczajowych może być dla kobiety mniej szkodliwe niż naruszenie norm dotyczących uczciwości finansowej. Wyniki badań nad skutkiem uwikłania kobiety lub mężczyzny w skandal finansowy lub obyczajowy wskazują na to, że jest tak w istocie – kobiety były oceniane bardziej negatywnie w przypadku skandalu korupcyjnego niż obyczajowego, najbardziej negatywnie oceniono mężczyznę uwikłanego w skandal obyczajowy (Żemojtel-Piotrowska, 2012). Z tego względu można oczekiwać, że kontrowersyjność (rozumiana jako skutek łamania norm obyczajowych) silniej wpłynie na ocenę moralności polityka mężczyzny niż polityka kobiety.

Natomiast przewidywania co do wpływu kontrowersyjności na poziom atrakcyjności i sympatyczności polityków kontrowersyjnych zależnie od płci nie są tak oczywiste. Można założyć, że kontrowersyjna kobieta polityk będzie budzić większą sympatię i będzie oceniana jako bardziej atrakcyjna niż kobieta niekontrowersyjna z uwagi na efekt „uczłowieczenia” wizerunku przez drobne potknięcia obyczajowe. Fakt pełnienia przez nią roli polityka jest już niezgodny z rolą płciową (narusza normy opisowe), więc naruszenie kolejnych norm obyczajowych (i wynikająca stąd kontrowersyjność) nie obniży ocen jej sympatyczności, co więcej – będzie zgodne ze stereotypem kobiety polityka.

Problemy i hipotezy badawcze

W oparciu o powyższe założenia teoretyczne sformułowano następujące przewidywania:

Hipoteza 1: kontrowersyjność wpływa negatywnie na ocenę moralności polityka i chęć oddania na niego głosu, nie wpływa zaś na ocenę sprawności.

Hipoteza 2: w przypadku polityka prawicowego (lub należącego do partii odwołującej się do wartości

konserwatywnych – jak PiS) kontrowersyjność wpływa negatywnie na ocenę pod względem moralności oraz chęć oddania na niego głosu, nie wpływa na ocenę sprawności.

Hipoteza 2a: zależności te są obecne jedynie u wyborców o poglądach prawicowych.

Hipoteza 3: w przypadku polityka lewicowego (lub należącego do partii odwołującej się do wartości liberalnych pod względem obyczajowym – jak SLD) kontrowersyjność nie wywiera wpływu na ocenę jego moralności, wpływa pozytywnie na ocenę sprawności i chęć oddania głosu.

Hipoteza 3a: zależność ta zachodzi u wyborców o poglądach lewicowych.

Hipoteza 4: wyborcy o poglądach prawicowych bardziej negatywnie oceniają polityków kontrowersyjnych niż niekontrowersyjnych (niezależnie od ich poglądów politycznych i przynależności partyjnej) oraz mniej chętnie oddają na nich głos, w przypadku wyborców lewicowych kontrowersyjność wpływa słabiej (lub wcale) na oceny polityków i chęć oddania na nich głosu.

Hipoteza 5: kontrowersyjność negatywnie wpływa na ocenę moralności mężczyzny polityka, nie wpływa natomiast (lub wpływa słabiej) na ocenę moralności i sympatyczności kobiety polityka. Brak przewidywań w związku ze sprawnością oraz chęcią oddania głosu.

Badanie 1

Celem badania była weryfikacja trzech pierwszych hipotez badawczych. Założono, że w przypadku oceny polityka oraz chęci oddania na niego głosu wpływ kontrowersyjności będzie uzależniony zarówno od poglądów prezentowanych przez polityka, jak i od orientacji politycznej badanego. Skoncentrowano się jedynie na poglądach pod względem tożsamościowym jako odnoszących się bezpośrednio do światopoglądu i wartości oraz norm z nimi związanych.

Osoby badane

W badaniu udział wzięło 120 osób (60 kobiet i 60 mężczyzn), w wieku $M = 22,77$, $SD = 0,85$, studentów kierunków humanistycznych i społecznych Uniwersytetu Gdańskiego i Uniwersytetu Warszawskiego. Dobór badanych był incydentalny, badani nie otrzymywali wynagrodzenia za udział w badaniu.

Procedura i materiały

Eksperyment przeprowadzono na planie grup niezależnych: 2 (kontrowersyjność) \times 2 (orientacja: prawicowa vs. lewicowa) \times 2 (płeć badanego) z uwzględnieniem orientacji politycznej badanego pod względem tożsamościowym.

Przed przystąpieniem do właściwego badania osoby badane odpowiadały na pytania kwestionariusza poglądów politycznych Cislak i Wojciszke (2009). Skala służy do pomiaru prawicowości–lewicowości w kwestiach tożsamościowych i obyczajowych (10 twierdzeń, m.in. „Polska powinna bronić się przed zalewem wzorców obcych naszej kulturze narodowej”) oraz w kwestiach gospodarczych (10 pozycji, m.in. „państwo powinno zapewnić pełne zatrudnienie dla wszystkich, którzy chcą pracować”). Jedno pytanie dotyczy autoidentyfikacji poglądów badanego na skali od 1 – *zdecydowanie lewicowa*, do 7 – *zdecydowanie prawicowa*. Wymiar prawicy ekonomicznej był skorelowany silnie ujemnie z wymiarem prawicy tożsamościowej, $r(118) = -0,94$; $p = 0,001$. Skala odpowiedzi zawiera się w przedziale od 1 – *całkowicie się nie zgadzam*, do 7 – *całkowicie się zgadzam*. Narzędzie posiada sprawdzoną rzetelność i trafność (Cislak i Wojciszke, 2009). Średni poziom orientacji lewicowej–prawicowej (mierzonej pytaniem o ocenę swoich poglądów) w badanej próbie wyniósł $M = 3,99$; $SD = 1,68$.

Następnie proszono o zapoznanie się z sylwetką polityka. Zastosowano cztery opisy: polityka prawicowego/lewicowego w wersji kontrowersyjnej lub nie. Kontrowersyjność zoperacjonalizowano jako łamanie norm obyczajowych: agresywny styl wypowiedzi w debatach, nieuregulowane życie osobiste (romanse, bohater licznych doniesień dla tzw. czasopism kolorowych), ekstrawaganckie stroje (buty z wężowej skóry, czerwone koszule, ekstrawaganckie krawaty). W celu manipulacji orientacją polityczną podano informacje o podejmowaniu kontrowersyjnych decyzji politycznych (w wersji prawicowej – chęć postawienia pomnika Oswalda Mosleya [brytyjski sympatyk faszyzmu] w porozumieniu z działaczami Młodzieży Wszechpolskiej, w lewicowej – chęć postawienia pomnika Johna Maynarda Keynesa [ideolog lewicowy o orientacji homoseksualnej] w porozumieniu z działaczami LGBT) oraz szczegóły z życiorysu (np. praca w redakcji fikcyjnego czasopisma i fikcyjnej partii o nazwach kojarzących się z poglądami lewicowymi/prawicowymi: odpowiednio: „Obywatel” – przynależność do Partii Nowoczesności oraz „Polska” – przynależność do Partii Narodowej). W opisie polityków nie pojawiło się określenie jednoznacznie określające ich poglądy polityczne (czyli etykieta „lewicowy” lub „prawicowy”).

Badany oceniał także stopień pozytywnych cech polityka (na skali od 1 – *zupełnie nie*, do 7 – *zdecydowanie tak*) – wykaz cech (wyłącznie pozytywnych) zaczerpnięto z Kwestionariusza Samoopisu Wojciszke od oceny moralności (7 cech: *lojalny, prawdomówny, bezinteresowny, szczery, prawy, sprawiedliwy, uczciwy*) i sprawności (7 cech: *zorganizowany, konsekwentny, skuteczny, bystry,*

inteligentny, operatywny, energiczny). Rzetelność skali do pomiaru moralności wyniosła $0,96 \alpha$ Cronbacha, sprawności $0,96 \alpha$ Cronbacha. Wymiary oceny były silnie skorelowane dodatnio (por. Tabela 1). Kontrolnie dodano pytanie o kontrowersyjność. Następnie pytano o chęć głosowania na prezentowanego kandydata (zakres odpowiedzi od 1 – *zdecydowanie nie*, do 4 – *zdecydowanie tak*).

Wyniki

Uzyskane dane poddano analizie wariancji MANCOVA dla planu 2×2 (kontrowersyjność: obecna lub brak \times orientacja polityka: lewicowa lub prawicowa) z danymi dla orientacji lewicowej–prawicowej pod względem tożsamościowym wprowadzonymi do analizy jako współzmienna. Ponieważ wstępne analizy nie wykazały wpływu płci badanych na żadną ze zmiennych zależnych, pominięto ją w dalszych analizach. Analiza wykazała istotny wpływ poglądów wobec kwestii tożsamościowych na zmienne zależne. W celu uwzględnienia interakcyjnego oddziaływania tej zmiennej dokonano podziału badanych na dwie grupy: o orientacji lewicowej (wynik poniżej mediany i równy medianie $Me = 4,15$) i prawicowej. Skorelowanie zmiennych zależnych ukazuje Tabela 1.

Tabela 1.

Wzajemne skorelowanie zmiennych zależnych uwzględnionych w Badaniu 1

	Moralność	Sprawność
Chęć oddania głosu	0,76***	0,75***
Moralność	–	0,96***

*** $p < 0,001$

Wymiary ocen były silnie skorelowane dodatnio, ponadto każdy z nich korelował silnie z chęcią oddania głosu na polityka.

Kontrola skuteczności manipulacji

Kontrolę skuteczności manipulacji wykonano w oparciu o analizę wariancji ANOVA na podstawie schematu: 2 (kontrowersyjność) $\times 2$ (orientacja polityczna polityka) $\times 2$ (orientacja polityczna badanego) $\times 2$ (płeć badanego). Kontrola manipulacji wykazała, że na ocenę kontrowersyjności polityka wpływała wyłącznie manipulacja eksperymentalna, $F(1, 119) = 849,88$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,89$. Na ocenę polityka jako kontrowersyjnego nie wpływała ani jego orientacja polityczna, $F(1, 119) = 2,70$; $p = 0,135$, ani orientacja polityczna badanego, $F(1, 119) = 0,57$; $p = 0,453$, ani płeć badanego, $F(1, 119) = 2,55$; $p = 0,113$.

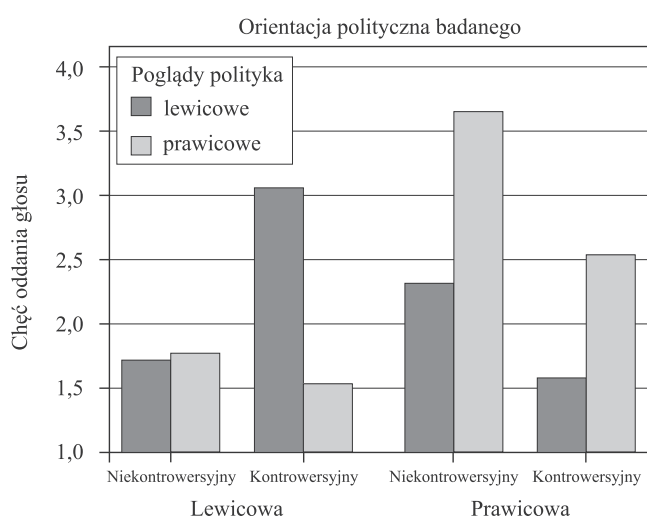
Chęć oddania głosu na polityka a jego kontrowersyjność, orientacja i orientacja badanego

Zgodnie z Hipotezami 2 i 3 wystąpiła interakcja kontrowersyjności i orientacji polityka, $F(1, 119) = 17,36$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,13$. W przypadku polityka prawicowego chęć oddania głosu na polityka niekontrowersyjnego ($M = 2,83$; $SD = 1,05$) była wyższa niż na kontrowersyjnego ($M = 2,03$; $SD = 0,72$, $t(51,18) = 3,44$; $p < 0,001$, zgodnie z Hipotezą 2.

Deklarowana chęć głosowania na lewicowego polityka kontrowersyjnego ($M = 2,47$; $SD = 1,07$) była natomiast wyższa niż na niekontrowersyjnego ($M = 2,03$; $SD = 0,77$), $t(52,39) = 1,80$; $p = 0,04$, zgodnie z Hipotezą 3.

Analiza wykazała zgodną z hipotezami interakcję między orientacją badanego a kontrowersyjnością polityka, $F(1, 119) = 39,22$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,26$. Badani o orientacji prawicowej chętniej zagłosowaliby na polityka niekontrowersyjnego ($M = 3,00$; $SD = 0,94$) niż kontrowersyjnego ($M = 2,11$; $SD = 0,70$), $t(58) = 4,09$; $p < 0,001$. Badani o orientacji lewicowej chętniej deklarowali oddanie głosu na polityka kontrowersyjnego ($M = 2,36$; $SD = 1,08$) niż na niekontrowersyjnego ($M = 1,74$; $SD = 0,53$), $t(48,13) = 2,91$; $p < 0,003$.

Wystąpiła również zakładana interakcja drugiego stopnia orientacji polityka, jego kontrowersyjności oraz orientacji badanego, $F(1, 119) = 6,42$; $p = 0,013$; $\eta^2 = 0,05$ (Rysunek 1). Badani o poglądach prawicowych chętniej oddaliby swój głos na polityka prawicowego niekontrowersyjnego ($M = 3,65$; $SD = 0,49$) niż na kontrowersyjnego ($M = 2,53$; $SD = 0,52$), $t(30) = 6,24$; $p < 0,001$,

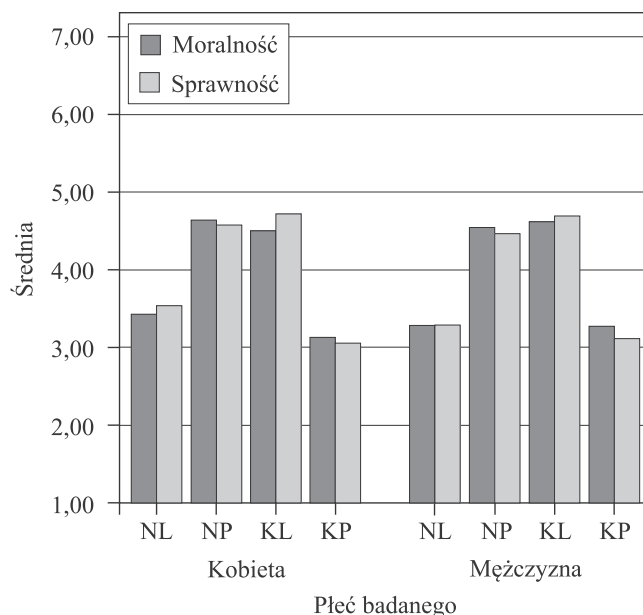
Rysunek 1.

Średnia chęci oddania głosu na polityka w zależności od jego kontrowersyjności, orientacji politycznej i orientacji politycznej badanego pod względem tożsamościowym (Badanie 1).

w przypadku polityka lewicowego chętniej głosowaliby na polityka niekontrowersyjnego ($M = 2,31$; $SD = 0,79$) niż na kontrowersyjnego ($M = 1,58$; $SD = 0,51$), $t(26) = 2,77$; $p = 0,005$. Badani o orientacji lewicowej deklarowali podobną chęć głosowania na polityka kontrowersyjnego ($M = 1,53$; $SD = 0,52$) i niekontrowersyjnego prawicowego ($M = 1,77$; $SD = 0,44$), $t(25,99) = 1,31$; $p = 0,203$. Natomiast ich deklaracje głosowania na polityka lewicowego kontrowersyjnego ($M = 3,06$; $SD = 0,94$) były wyższe niż na polityka niekontrowersyjnego ($M = 1,71$; $SD = 0,61$), $t(30) = 4,63$; $p < 0,001$.

Ocena moralności polityka a jego kontrowersyjność, orientacja polityczna i orientacja polityczna badanego

Dla oceny moralności polityka wystąpiła zgodna z hipotezą interakcja jego kontrowersyjności i orientacji politycznej, $F(1, 119) = 100,40$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,47$. Prawicowy polityk kontrowersyjny ($M = 3,21$; $SD = 0,77$) został oceniony niżej niż prawicowy polityk niekontrowersyjny ($M = 4,60$; $SD = 1,38$), $t(45,40) = 4,83$; $p < 0,001$, natomiast lewicowy polityk kontrowersyjny ($M = 4,57$; $SD = 1,39$) wyżej niż niekontrowersyjny ($M = 3,36$; $SD = 0,92$), $t(50,20) = 3,96$; $p < 0,001$.

Rysunek 2.

Średnia ocen moralności i sprawności polityka w zależności od jego kontrowersyjności, orientacji politycznej i orientacji politycznej badanego pod względem tożsamościowym (Badanie 1).

Uwaga: NL – polityk niekontrowersyjny lewicowy; NP – polityk niekontrowersyjny, prawicowy; KL – polityk kontrowersyjny lewicowy; KP – polityk kontrowersyjny prawicowy.

Wystąpiła ponadto interakcja orientacji badanego i kontrowersyjności polityka, $F(1, 119) = 140,79$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,56$. W przypadku badanych o orientacji prawicowej ocena polityka niekontrowersyjnego ($M = 4,77$; $SD = 1,18$) była wyższa niż kontrowersyjnego ($M = 3,36$; $SD = 0,61$), $t(49,89) = 5,96$; $p < 0,001$. Badani o orientacji lewicowej wyżej oceniali polityka kontrowersyjnego ($M = 4,32$; $SD = 1,56$) niż niekontrowersyjnego ($M = 3,02$; $SD = 0,70$), $t(46,22) = 4,29$; $p < 0,001$.

Ponownie wystąpiła interakcja kontrowersyjności, orientacji polityka i orientacji badanego, $F(1, 119) = 14,88$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,12$ (Rysunek 2). Badani o orientacji prawicowej wyżej oceniali polityka prawicowego niekontrowersyjnego ($M = 5,76$; $SD = 0,41$) niż kontrowersyjnego ($M = 3,67$; $SD = 0,56$), $t(30) = 12,11$; $p < 0,001$, podobnie wyżej oceniano moralność lewicowego polityka niekontrowersyjnego ($M = 3,72$; $SD = 0,72$) niż kontrowersyjnego ($M = 2,98$; $SD = 0,44$), $t(26) = 3,19$; $p = 0,004$. Natomiast badani o orientacji lewicowej nie różnicowali ocen moralności prawicowego polityka niekontrowersyjnego ($M = 3,09$; $SD = 0,18$) i kontrowersyjnego ($M = 2,74$; $SD = 0,67$), $t(26) = 1,79$; $p = 0,086$, wyżej zaś oceniali moralność lewicowego polityka kontrowersyjnego ($M = 5,63$; $SD = 0,44$) niż niekontrowersyjnego ($M = 2,95$; $SD = 0,97$), $t(17,25) = 9,59$; $p < 0,001$.

Ocena sprawności polityka a jego kontrowersyjność, orientacja polityczna i orientacja polityczna badanego

Dla oceny sprawności polityka wystąpiła interakcja jego kontrowersyjności i orientacji politycznej, $F(1, 119) = 163,96$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,59$. Prawicowy polityk kontrowersyjny ($M = 3,10$; $SD = 0,68$) został oceniony niżej niż prawicowy polityk niekontrowersyjny ($M = 4,53$; $SD = 1,39$), $t(42,33) = 5,08$; $p < 0,001$, lewicowy polityk kontrowersyjny ($M = 4,70$; $SD = 1,34$) zaś wyżej niż niekontrowersyjny ($M = 3,43$; $SD = 0,73$), $t(44,91) = 4,56$; $p < 0,001$.

Wystąpiła ponadto interakcja orientacji badanego i kontrowersyjności polityka, $F(1, 119) = 191,43$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,63$. W przypadku badanych o orientacji prawicowej ocena polityka niekontrowersyjnego ($M = 4,75$; $SD = 1,10$) była wyższa niż kontrowersyjnego ($M = 3,39$; $SD = 0,48$), $t(45,31) = 6,37$; $p < 0,001$. Badani o orientacji lewicowej wyżej oceniali sprawność polityka kontrowersyjnego ($M = 4,31$; $SD = 1,64$) niż niekontrowersyjnego ($M = 3,04$; $SD = 0,54$), $t(40,23) = 4,18$; $p < 0,001$.

Wystąpiła także interakcja kontrowersyjności, orientacji polityka i orientacji badanego, $F(1, 119) = 16,67$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,13$ (por. Rysunek 2). Badani o orientacji prawicowej wyżej oceniali sprawność polityka prawicowego niekontrowersyjnego ($M = 5,70$; $SD = 0,30$) niż

kontrowersyjnego ($M = 3,57$; $SD = 0,52$), $t(30) = 14,45$; $p < 0,001$, podobnie wyżej oceniali lewicowego polityka niekontrowersyjnego ($M = 3,73$; $SD = 0,61$) niż kontrowersyjnego ($M = 3,17$; $SD = 0,31$), $t(26) = 2,95$; $p = 0,007$. Natomiast badani o orientacji lewicowej ocenili wyżej sprawność prawicowego polityka niekontrowersyjnego ($M = 3,00$; $SD = 0,23$) niż kontrowersyjnego ($M = 2,62$; $SD = 0,47$), $t(26) = 2,67$; $p = 0,013$, oceny polityka lewicowego zaś były wyższe dla polityka kontrowersyjnego ($M = 5,72$; $SD = 0,49$) niż niekontrowersyjnego ($M = 3,08$; $SD = 0,73$), $t(30) = 12,22$; $p < 0,001$.

Dyskusja

Badanie 1 potwierdziło niemal wszystkie hipotezy badawcze. Zgodnie z przewidywaniem, osoby o poglądach prawicowych bardziej negatywnie oceniały polityków kontrowersyjnych, zwłaszcza o poglądach prawicowych (pozytywne oceny we wszystkich aspektach i chęć oddania głosu pojawiały się jedynie w przypadku polityka prawicowego niekontrowersyjnego). Wśród osób o poglądach lewicowych kontrowersyjność nie tylko nie wpływała negatywnie na wizerunek polityka, ale okazywała się skuteczną strategią wyborczą, skutkując uogólnioną pozytywną oceną lewicowych polityków kontrowersyjnych, włączając w to ocenę moralności (mimo łamania norm moralnych). Efekt ten mógł być skutkiem powierzchownej kategoryzacji opartej na ideologii polityka – łamanie norm obyczajowych nie jest sprzeczne z poglądami na kwestie społeczne, a nawet można takich zachowań od niego oczekiwać, po drugie, pewne znaczenie mogła mieć zgodność poglądów polityka i badanego, na podstawie której był on zaliczany do grupy własnej, co następnie mogło skutkować pozytywnym ustosunkowaniem do niego. Uznanie kogoś za członka grupy własnej skutkuje skoncentrowaniem się na jego cechach sprawnościowych, bez głębszej analizy cech moralnych (Wojciszke i Baryła, 2006).

Badani o orientacji prawicowej nawet przy ocenie polityka o poglądach sprzecznych z własnymi uwzględniali jego kontrowersyjność, preferując polityków niekontrowersyjnych. Badani o orientacji lewicowej natomiast oceniali podobnie moralność polityków prawicowych niezależnie od ich kontrowersyjności, choć w przypadku oceny sprawności wyżej ocenili prawicowego polityka niekontrowersyjnego niż kontrowersyjnego.

Wpływ kontrowersyjności, uzależniony od orientacji polityka i badanego, był silny. Słabsze zależności pojawiły się przy deklarowanej chęci oddania głosu na polityka. Świadczy to o większym znaczeniu kontrowersyjności dla kształtowania wizerunku polityka niż wpływie na rzeczywiste decyzje wyborcze. Jednak w tym badaniu oceny

polityków były silnie skorelowane z chęcią oddania na nich głosu. Osobną kwestią pozostaje problem niedopasowania działających na polskim rynku politycznym partii do podziału na partie prawicowe i lewicowe, co utrudnia przewidywania dotyczące wpływu kontrowersyjności polityka na realne decyzje wyborcze elektoratu. Dlatego przeprowadzono kolejne badanie, w którym uwzględniono identyfikację partyjną kandydatów.

Badanie 2

Celem badania było sprawdzenie wpływu kontrowersyjności na spostrzeganie polityków i zachowania wyborcze w zależności od ich przynależności partyjnej. Ponieważ w przypadku rzeczywiście występujących na polskiej scenie politycznej partii i ugrupowań politycznych istnieje trudność w jednoznacznym ich zakwalifikowaniu jako prawicowe lub lewicowe, co jest typowe dla społeczeństw postkomunistycznych (Tavits i Letki, 2009), stąd trudno jednoznacznie przewidzieć, na ile i w jakim stopniu kontrowersyjność wpłynie na wizerunek polityków poszczególnych partii. W badaniu ze względów praktycznych skoncentrowano się na politykach trzech najpopularniejszych wśród studentów partii: PO, PiS i SLD. Pierwsze dwie partie odwołują się do elektoratu prawicowego, jednak między zwolennikami PO i PiS występuje różnica w poziomie konserwatyzmu. Z kolei SLD jest partią lewicową. Opierając się na wynikach Badania 1, można założyć, że kontrowersyjność wpłynie negatywnie na wizerunek polityka PiS-u (partia prawicowa pod względem tożsamościowym), korzystnie na wizerunek polityka SLD i być może pozytywnie na polityka PO (partia raczej lewicowa pod względem tożsamościowym).

Osoby badane

W badaniu udział wzięło 171 studentów Uniwersytetu Gdańskiego, Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej i Akademii Morskiej, 95 kobiet, 76 mężczyzn o średniej wieku $M = 21,86$; $SD = 4,76$. Czas przeznaczony na udzielenie odpowiedzi był nielimitowany. Badani nie otrzymywali wynagrodzenia za udział w badaniu. Orientacja polityczna badanych (skala odpowiedzi od 1 – *zdecydowanie lewicowa*, do 7 – *zdecydowanie prawicowa*) wyniosła średnio $M = 4,10$; $SD = 1,12$, zainteresowanie polityką (na skali od 1 do 5) $M = 2,64$; $SD = 1,21$.

Procedura i materiały

Badani zostali poinformowani, iż celem badania jest ocena szans wyborczych pewnego polityka. Następnie zapoznawali się z jego krótką notą biograficzną. Zastosowano sześć wersji opisu – polityka płci męskiej

kontrowersyjnego lub niekontrowersyjnego, pochodzącego z jednej z trzech najpopularniejszych obecnie partii politycznych: PO, PiS i SLD. Manipulacja kontrowersyjnością była analogiczna do Badania 1 (z pominięciem informacji o decyzjach kontrowersyjnych wyrażających poglądy, nazwa fikcyjnej partii została zastąpiona nazwą jednej z trzech partii). Pomiar zmiennych zależnych (chęci oddania głosu, moralności, sprawności i atrakcyjności interpersonalnej oraz kontrowersyjności) był identyczny jak w Badaniu 1. Rzetelność skali do pomiaru moralności wyniosła 0,78 α Cronbacha, a sprawności 0,86 α Cronbacha. Kontrolnie zadano pytanie o preferencje wyborcze. 42,8% badanych chciało oddać swój głos na PO, 10% na PiS, 15,8% na SLD, 2,4% na PJN, 1,2% na PSL, 25,7% na inną partię, 1,2% nie zamierzało brać udziału w wyborach. Część badanych (3%) wskazała dwie partie.

Wyniki

Uzyskane dane poddano analizie wariancji ANCOVA dla prób niezależnych według schematu $2 \times 3 \times 2$ (kontrowersyjność \times przynależność partyjna polityka: PO, PiS i SLD \times płeć) z orientacją badanego wprowadzoną do analizy jako współzmienna. Analizy wstępne z uwzględnieniem faktu oceniania polityka z partii, na którą badany zamierzał/nie zamierzał głosować, nie wykazały istotnych interakcji ze zmiennymi głównymi i z tego względu zostały pominięte w prezentowanych wynikach analiz. Wzajemne skorelowanie zmiennych zależnych ukazuje Tabela 2.

Tabela 2.

Wzajemne skorelowanie zmiennych zależnych uwzględnionych w Badaniu 2

	Moralność	Sprawność
Chęć oddania głosu	0,27***	0,21**
Moralność	–	0,44***

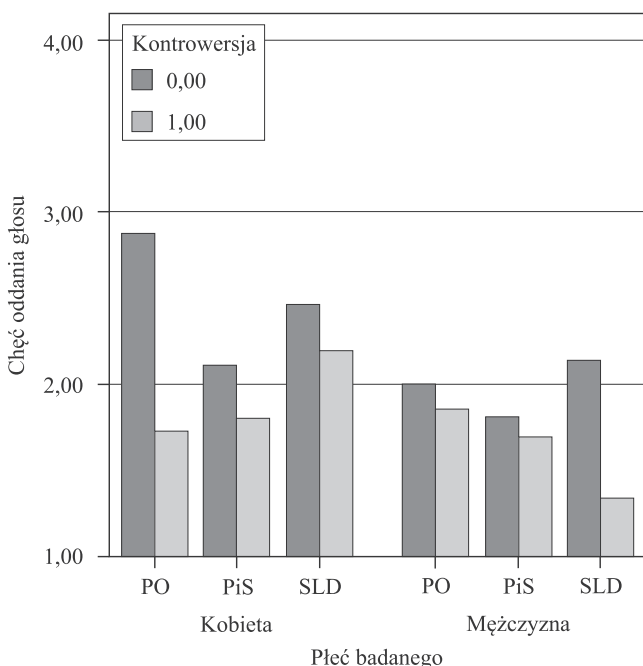
** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Kontrola skuteczności manipulacji

Kontrola manipulacji z uwzględnieniem kontrowersyjności, przynależności partyjnej i płci badanego ze wskaźnikiem orientacji politycznej (lewicowej–prawicowej) wprowadzonej do analizy jako kowariant wykazała, że na uznanie polityka za kontrowersyjnego wpływała jedynie manipulacja kontrowersyjnością, $F(1, 160) = 349,81$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,71$, bez wpływu przynależności partyjnej polityka oraz orientacji politycznej i płci badanego, $F < 1$.

Chęć oddania głosu na polityka a jego kontrowersyjność i przynależność partyjna

Na chęć oddania głosu na polityka wpływała jego kontrowersyjność, $F(1, 160) = 12,48$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,08$. Badani w mniejszym stopniu chcieli oddać głos na polityka kontrowersyjnego ($M = 1,78$; $SD = 0,84$) niż niekontrowersyjnego ($M = 2,27$; $SD = 0,88$). Kobiety w większym stopniu chciały oddawać głos na polityków niż mężczyźni, $F(1, 160) = 8,09$; $p = 0,005$; $\eta^2 = 0,05$ (por. Rysunek 3).

Rysunek 3.

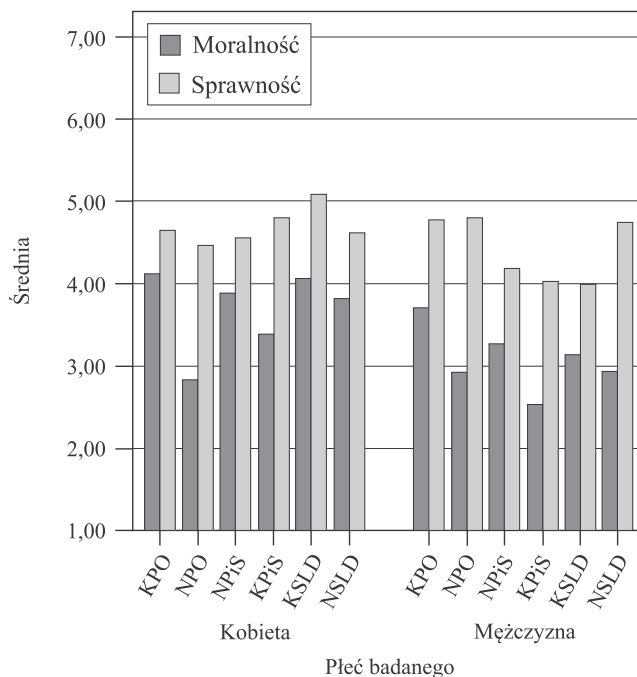
Średnia chęci oddania głosu na polityka w zależności od jego kontrowersyjności, przynależności partyjnej i płci badanego (Badanie 2).

Ocena moralności polityka a jego kontrowersyjność i przynależność partyjna

Na ocenę moralności polityka wpływała jedynie jego kontrowersyjność, $F(1, 160) = 7,32$; $p = 0,008$; $\eta^2 = 0,04$. Moralność polityka kontrowersyjnego ($M = 3,08$; $SD = 1,57$) została oceniona niżej niż niekontrowersyjnego ($M = 3,72$; $SD = 1,14$). Kobiety oceniały wyżej moralność polityków niż mężczyźni, $F(1, 160) = 7,95$; $p = 0,005$; $\eta^2 = 0,05$ (Rysunek 4).

Ocena sprawności polityka a jego kontrowersyjność i przynależność partyjna

Na ocenę sprawności polityka nie wpływała ani jego kontrowersyjność, ani przynależność partyjna, nie wystąpiła również interakcja tych zmiennych, wszystkie $F < 1$ (Rysunek 4).

Rysunek 4.

Średnia ocen moralności i sprawności polityka w zależności od jego kontrowersyjności, przynależności partyjnej i płci badanego (Badanie 2).

Uwaga: KPO – kontrowersyjny polityk PO; NPO – niekontrowersyjny polityk PO; KPiS – kontrowersyjny polityk PiS; NPiS – niekontrowersyjny polityk PiS; KSLD – kontrowersyjny polityk SLD; NSLD – niekontrowersyjny polityk SLD.

Dyskusja

W Badaniu 2 wpływ kontrowersyjności na wizerunek polityka był zasadniczo zgodny z założeniami o wpływie kontrowersyjności na wyróżnione aspekty wizerunku i decyzje wyborcze (zgodnie z Hipotezą 1), lecz niezależny od identyfikacji partyjnej polityków (wbrew Hipotezom 2 i 3). Kontrowersyjność skutkowała obniżeniem ocen moralności, bez wpływu na ocenę sprawności.

Brak przełożenia wyników Badania 1 na rzeczywistość polityczną uwzględniającą polskie partie nie jest zbyt dużym zaskoczeniem. Obecnie następuje zacieranie się granic programowych i ideologicznych, zwłaszcza opartych na podziale lewica–prawica, między partiami politycznymi. W przypadku partii działających w krajach postkomunistycznych rzeczywiste działania ugrupowań identyfikowanych jako prawicowe lub lewicowe są wręcz przeciwne do założeń teoretycznych (por. Tavits i Letki, 2009). W badaniu udział wzięły osoby o poglądach raczej prawicowych, zaledwie ok. 16% rozważało oddanie głosu na partię lewicową (SLD), a ponad 50% na ugrupowania prawicowe, co osłabiło ewentualne różnice

w ocenie polityków poszczególnych partii. Utrudnia to jednoznaczną interpretację wyników badania i wyjaśnia poniekąd zgeneralizowany negatywny wpływ kontrowersyjności na decyzje wyborcze badanych.

Badanie 3

W Badaniach 1 i 2 uwzględniono wyłącznie opisy polityków płci męskiej. Jednak strategie marketingowe i prawidłowości nimi rządzące ze względu na wpływ stereotypów są odmienne dla obu płci. Oprócz tego już chęć czynnego uprawiania polityki przez kobiety może zostać uznana przez osoby o tradycyjnych poglądach na role płciowe za kontrowersyjną (por. np. Siemińska, 2000). Ostatnie z prezentowanych badań dotyczy więc wpływu płci na ocenę polityków kontrowersyjnych. Założono, że w przypadku kobiet kontrowersyjność nie będzie wywierała niekorzystnego wpływu na ocenę ich moralności oraz chęć oddania na nie głosu, przynajmniej w porównaniu do polityków płci męskiej ze względu na odmienne oczekiwania wyborców co do polityków obu płci i stosowanie odmiennych wymiarów (ciepła w przypadku mężczyzn i siły w przypadku kobiet) w ich ocenie. Z tego względu do listy cech stosowanych w Badaniach 1 i 2 dodano cechę „sympatyczny”, jako związaną z wymiarem ciepła.

Osoby badane

W badaniu wzięły udział 123 osoby, studenci Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni. Z powodu nieściśności w zaznaczaniu odpowiedzi lub wystąpienia pewnych braków część odpowiedzi nie została uwzględniona. Uwzględniono 120 odpowiedzi, 45 kobiet i 75 mężczyzn, w wieku od 19 do 38 lat. Czas badania był nielimitowany, badani nie otrzymywali wynagrodzenia za udział w badaniu.

Procedura i materiały

Procedura badawcza była analogiczna do Badań 1 i 2. Zastosowano cztery wersje opisu – polityka kontrowersyjnego lub niekontrowersyjnego, mężczyzny lub kobiety. Manipulacja kontrowersyjnością była analogiczna do Badania 2. Następnie badani odpowiadali na pytanie o chęć oddania głosu na polityka (skala odpowiedzi od 1 do 5). Ocena wizerunku była analogiczna do Badań 1 i 2, dodano cechę *sympatyczny*. Rzetelność skali do pomiaru moralności wyniosła 0,81 α Cronbacha, a sprawności 0,76 α Cronbacha. Kontrolnie zadano pytanie o preferencje wyborcze. 30,8% badanych chciało oddać swój głos na PO, 47,5% na PiS, 11% na SLD, 10,9% na inną partię (w tym PSL).

Wyniki

Uzyskane dane poddano analizie wariancji ANCOVA dla prób niezależnych według schematu $2 \times 2 \times 2$ (kontrowersyjność polityka \times płeć polityka \times płeć badanego) z preferencjami partyjnymi wprowadzonymi jako współzmienna. Wzajemne skorelowanie zmiennych zależnych ukazuje Tabela 3.

Tabela 3.

Wzajemne skorelowanie zmiennych zależnych uwzględnionych w Badaniu 3

	Moralność	Sprawność	Sympatyczność
Chęć oddania głosu	0,20*	0,27**	0,20*
Moralność	–	0,64***	0,39***
Sprawność		–	0,28**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Kontrola skuteczności manipulacji

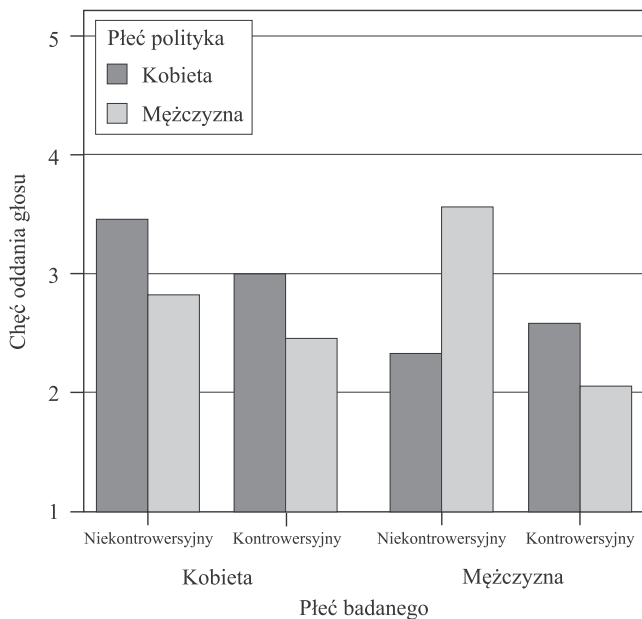
Kontrola skuteczności manipulacji wykazała, że na ocenę polityka jako kontrowersyjnego miała wpływ jedynie kontrowersyjność, $F(1, 170) = 173,20$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,61$.

Chęć oddania głosu na polityka a jego kontrowersyjność, płeć i płeć badanego

Zgodnie z Hipotezą 1, wystąpił efekt główny kontrowersyjności polityka, $F(1, 119) = 4,89$; $p < 0,05$; $\eta^2 = 0,04$. Badani w wyższym stopniu deklarowali chęć oddania głosu na polityka niekontrowersyjnego ($M = 3,00$; $SD = 1,34$) niż kontrowersyjnego ($M = 2,47$; $SD = 1,24$).

Wystąpiła interakcja kontrowersyjności polityka i jego płci, $F(1, 119) = 3,24$; $p < 0,05$; $\eta^2 = 0,03$. Badani w wyższym stopniu chcieli oddać swój głos na mężczyznę polityka niekontrowersyjnego ($M = 3,27$; $SD = 1,33$) niż kontrowersyjnego ($M = 2,20$; $SD = 1,1$), $t(58) = 1,07$; $p < 0,001$. Natomiast w przypadku kobiety polityka nie było różnic w chęci oddania głosu na polityk niekontrowersyjną ($M = 2,73$; $SD = 1,31$) i kontrowersyjną ($M = 2,73$; $SD = 1,34$), $t(58) = 0,00$; $p = 1,00$.

Wystąpiła również słaba interakcja drugiego stopnia kontrowersyjności, płci polityka i płci badanego, $F(1, 119) = 3,85$; $p < 0,05$; $\eta^2 = 0,03$. W przypadku badanych kobiet wystąpił brak różnic w chęci głosowania na kobietę niekontrowersyjną ($M = 3,45$; $SD = 1,21$) i kontrowersyjną ($M = 3,00$; $SD = 1,27$), $t(20) = 0,86$; $p = 0,400$ oraz brak różnic między chęcią oddania głosu na mężczyznę kontrowersyjnego ($M = 2,45$; $SD = 1,13$) i niekontrowersyjnego ($M = 2,83$; $SD = 1,59$), $t(21) = -0,65$; $p = 0,520$. W przypadku głosujących mężczyzn różnice wystąpiły

Rysunek 5.

Średnia chęć oddania głosu na polityka w zależności od jego kontrowersyjności, płci i płci badanego (Badanie 3).

w chęci oddania głosu na mężczyznę niekontrowersyjnego ($M = 3,56$; $SD = 1,10$) w porównaniu do kontrowersyjnego ($M = 2,05$; $SD = 1,08$), $t(35) = 4,20$; $p < 0,001$, nie wystąpiły natomiast różnice w chęci oddania głosu na kobietę niekontrowersyjną ($M = 2,32$; $SD = 1,20$) i kontrowersyjną ($M = 2,58$; $SD = 1,34$), $t(36) = -0,62$; $p = 0,536$ (Rysunek 5).

Ocena moralności polityka a jego kontrowersyjność i płeć

Dla oceny moralności wystąpił efekt główny kontrowersyjności zgodny z Hipotezą 1, $F(1, 119) = 75,93$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,40$. Polityk niekontrowersyjny został oceniony wyżej pod względem moralności ($M = 4,17$; $SD = 0,74$) niż polityk kontrowersyjny ($M = 3,13$; $SD = 0,74$). Wystąpił również efekt główny płci badanego, $F(1, 119) = 14,52$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,12$. Kobiety ($M = 3,96$; $SD = 0,93$) oceniały polityków wyżej pod względem moralności niż mężczyźni ($M = 3,46$; $SD = 0,84$).

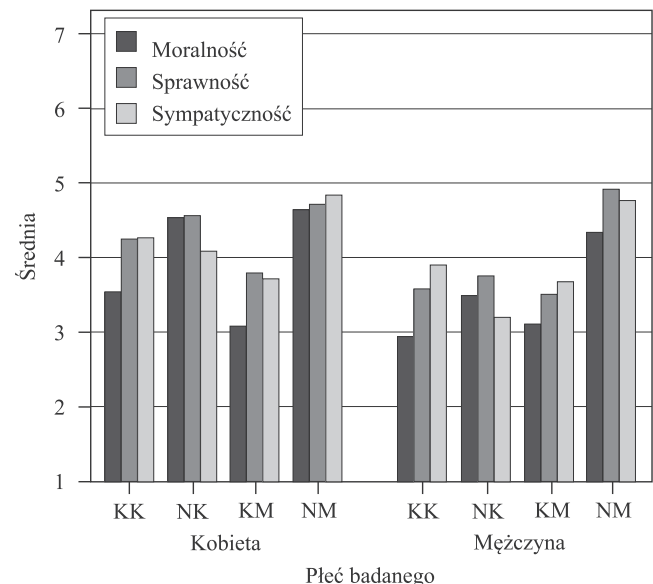
Wystąpiła interakcja płci polityka i kontrowersyjności, $F(1, 119) = 6,34$; $p = 0,013$; $\eta^2 = 0,05$. Kontrowersyjna kobieta polityk ($M = 3,16$; $SD = 0,71$) została oceniona niżej pod względem cech moralnych od niekontrowersyjnej ($M = 3,87$; $SD = 0,75$), $t(58) = -3,76$; $p < 0,001$. Podobne różnice wystąpiły w przypadku mężczyzn – pomiędzy politykiem niekontrowersyjnym ($M = 4,46$; $SD = 0,61$) a kontrowersyjnym ($M = 3,10$; $SD = 0,77$),

$t(58) = 7,54$; $p < 0,001$. Różnice pomiędzy kontrowersyjną kobietą ($M = 3,16$; $SD = 0,71$) a kontrowersyjnym mężczyzną ($M = 3,10$; $SD = 0,77$) są nieistotne, $t(58) = 0,32$; $p = 0,749$. Wystąpiła natomiast różnica w ocenie moralności polityków niekontrowersyjnych ($M = 3,87$; $SD = 0,75$ dla kobiety i $M = 4,46$; $SD = 0,61$ dla mężczyzny), $t(58) = -3,35$; $p < 0,001$, zgodnie z Hipotezą 5 (por. Rysunek 6).

Ocena sprawności polityka a jego kontrowersyjność i płeć

Dla oceny sprawności wystąpił efekt główny kontrowersyjności, $F(1, 119) = 39,28$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,26$. Polityk niekontrowersyjny ($M = 4,44$; $SD = 0,76$) został wyżej oceniony pod względem sprawności niż polityk kontrowersyjny ($M = 3,72$; $SD = 0,64$). Dla oceny sprawności wystąpił również niezakładany efekt główny płci badanego, $F(1, 119) = 12,05$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,10$. Badane kobiety oceniały wyżej sprawność polityków ($M = 4,34$; $SD = 0,65$) niż badani mężczyźni ($M = 3,93$; $SD = 0,83$).

Wystąpiła także interakcja kontrowersyjności i płci polityka dla oceny sprawności, $F(1, 119) = 16,42$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,13$. Nie stwierdzono istotnych różnic pomiędzy oceną sprawności kontrowersyjnej kobiety polityka ($M = 3,83$; $SD = 0,65$) a niekontrowersyjnej kobiety

Rysunek 6.

Średnia ocen moralności, sprawności i sympatyczności polityka w zależności od jego kontrowersyjności, płci i płci badanego (Badanie 3).

Uwaga: KK – polityk kobieta kontrowersyjna; NK – polityk kobieta niekontrowersyjna; KM – polityk mężczyzna kontrowersyjny; NM – polityk mężczyzna niekontrowersyjny.

polityka ($M = 4,06$; $SD = 0,72$), $t(58) = 1,30$; $p = 0,100$. Natomiast sprawność mężczyzny polityka niekontrowersyjnego ($M = 4,84$; $SD = 0,59$) została oceniona wyżej niż kontrowersyjnego ($M = 3,62$; $SD = 0,62$), $t(58) = 7,81$; $p < 0,001$ (por. Rysunek 6).

Ocena sympatyczności polityka

Na ocenę sympatyczności nie wywierały wpływu ani kontrowersyjność ($F(1, 119) = 2,48$; $p = 0,118$), ani płeć polityka ($F(1, 119) = 3,36$; $p = 0,069$) i badanego ($F(1, 119) = 2,57$; $p = 0,112$). Wystąpiła natomiast interakcja kontrowersyjności i płci polityka, $F(1, 119) = 13,10$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,11$. W przypadku kobiety kontrowersyjność wiązała się z wyższą oceną sympatyczności ($M = 4,03$; $SD = 1,07$) niż jej brak ($M = 3,53$; $SD = 1,22$), $t(58) = 1,69$; $p = 0,048$. Natomiast w przypadku mężczyzny kontrowersyjność obniżała ocenę sympatyczności ($M = 3,70$; $SD = 1,21$) w porównaniu do jej braku ($M = 4,80$; $SD = 1,00$), $t(58) = -3,85$; $p < 0,001$ (por. Rysunek 6).

Dyskusja

Badanie 3 ukazało odmienny wpływ kontrowersyjności na ocenę polityka w zależności od jego płci. Kontrowersyjność oddziaływała niekorzystnie na ocenę moralności polityków obu płci, jednak płeć nie wpływała na ocenę polityków kontrowersyjnych – byli oni oceniani tak samo pod względem moralności. Natomiast niekontrowersyjna kobieta polityk została oceniona jako mniej moralna niż jej męski odpowiednik, co pośrednio wskazuje na zasadność założenia, że podejmowanie się przez kobietę roli sprzecznym ze stereotypem wpływa na ocenę jej moralności. W przypadku oceny sprawności kontrowersyjność obniżała ocenę mężczyzny, ale już nie kobiety polityka.

Wyniki te potwierdzają założenie, że kobieta sama w sobie jest kontrowersyjna i jako wykonująca zawód sprzeczny z jej rolą płciową wykracza poza stereotypowe ramy własnej roli płciowej. Stąd dodatkowa kontrowersyjność w postaci łamania innych norm obyczajowych nie wywiera większego wpływu na jej ocenę (przynajmniej w porównaniu do polityka mężczyzny). Co więcej, kontrowersyjność podwyższała ocenę sympatyczności kobiety. Jednak, wbrew hipotezie o korzystnym wpływie kontrowersyjności na ocenę sympatyczności polityka (efekt „uczłowieczenia” przez drobne porażki moralne/obyczajowe), w Badaniu 3 kontrowersyjność obniżała tę ocenę dla polityków mężczyzn. Być może efekt ten został spowodowany wysokim konserwatyzmem badanych (świadczą o nim sympatie polityczne i fakt studiowania na uczelni o tradycjach wojskowych) i brakiem

wyraźnego zaznaczenia poglądów politycznych polityka prezentowanego w Badaniu 3. Być może kontrowersyjność w przypadku kobiety była zgodna ze stereotypem kobiety polityka, ale sprzeczna ze stereotypem mężczyzny polityka – zachowania sprzeczne ze stereotypem obniżają sympatyczność (Cross i Madson, 1997; Cross i Markus, 2002). Alternatywnym wyjaśnieniem może być przypisywanie przez badanych domyślnie prawicowych poglądów mężczyźnie, a lewicowych – kobiecie. Problem ten jednak wymaga odrębnego badania.

Płeć osób badanych praktycznie nie różnicowała ocen polityków w zależności od ich kontrowersyjności, co najwyżej można było zauważyć efekt faworyzacji własnej płci w przypadku głosowania (wynik uzyskiwany w badaniach amerykańskich na próbach studenckich; por. np. Sanbonmatsu, 2002). Wbrew założeniu o większym konserwatyzmie kobiet i związanym z tym wyczuleniu na przestrzeganie norm społecznych, nie zaobserwowano wśród kobiet wpływu płci na ocenę moralności osób kontrowersyjnych – czyli niższych ocen polityków kontrowersyjnych (zwłaszcza kobiet). Kobiety oceniały łagodniej polityków, co jest wynikiem stwierdzanym również w innych analogicznych badaniach (Żemojtel-Piotrowska, 2010, 2012) – efekt ten wynika zapewne z większej orientacji na ludzi i związanej z tym niechęci do negatywnego oceniania innych (Cross i Markus, 2002).

Niezależnie od wpływu płci badanych i polityków na ocenę, kontrowersyjność obniżała chęć oddania głosu na polityka oraz ocenę moralności i sprawności. W omawianym badaniu kontrowersyjność wywierała jednoznacznie negatywny wpływ na wizerunek polityka, z wyjątkiem oceny sympatyczności – była ona wyższa w przypadku kontrowersyjnej niż niekontrowersyjnej kobiety.

Wnioski końcowe

Prezentowane badania ukazały dość złożony obraz uwarunkowań wpływu kontrowersyjności na ocenę polityka i zachowania wyborcze, potwierdzając co najmniej częściowo postawione hipotezy.

Hipoteza 1, dotycząca wpływu kontrowersyjności na ocenę polityka pod względem moralności i sprawności oraz chęci głosowania na niego, została zasadniczo potwierdzona. Kontrowersyjność powodowała obniżenie ocen moralności polityków bez względu na ich przynależność partyjną (Badanie 2), w Badaniu 1 efekt ten był ograniczony do polityków prawicowych, w Badaniu 3 był niezależny od płci polityka. Wyniki dla wpływu kontrowersyjności na oceny sprawności są niejednoznaczne – mimo założenia o braku wpływu, kontrowersyjność wpływała na ocenę sprawności w zależności od poglądów prezentowanych przez polityka i badanego (Badanie 1),

nie zależała od kontrowersyjności (Badanie 2) bądź ulegała obniżeniu w stosunku do ocenianych polityków mężczyzn (Badanie 3). Badani mniej chętnie oddaliby głos na polityka kontrowersyjnego (Badania 2 i 3), efekt ten jest jednak ograniczony w przypadku polityka prezentującego poglądy lewicowe ocenianego przez osoby o poglądach lewicowych (Badanie 1).

Hipoteza 2, dotycząca wpływu kontrowersyjności na ocenę i chęć oddania głosu na polityka prawicowego lub należącego do partii prezentującej wartości konserwatywne (w przypadku obecnych badań – PiS), została potwierdzona w Badaniu 1. Jego wyniki były spójne z przewidywaniem o niższych ocenach moralności i mniej chętnego oddawania głosu w przypadku polityka prawicowego kontrowersyjnego. Kontrowersyjność wpływała także na obniżenie oceny jego sprawności, wbrew założeniu o braku takiego wpływu. Zgodnie z Hipotezą 1a, zależności te ujawniły się u badanych o poglądach prawicowych. Jednak w Badaniu 2 przynależność partyjna nie weszła w oczekiwaną interakcję z kontrowersyjnością – kontrowersyjność wpływała negatywnie na ocenę moralności polityków niezależnie od ich identyfikacji partyjnej. Obniżała także chęć oddania na nich głosu.

Ocena polityka lewicowego była również spójna z przewidywaniami zawartymi w Hipotezie 3 – kontrowersyjność w tym wypadku skutkowałą zwiększoną chęcią oddania na niego głosu i ogólnym upożytywnieniem oceny, także pod względem moralności, co jest wynikiem sprzecznym z intuicją (i przewidywaniami). Oceny te przedstawiały się w wyżej opisany sposób, mimo że polityk łamiący normy społeczne był oceniany przez badanych jako kontrowersyjny, niezależnie od ich poglądów i od poglądów prezentowanych przez niego. Ten fakt nie wpływał jednak negatywnie na ocenę polityka lewicowego dokonywaną przez wyborców lewicowych, zgodnie z Hipotezą 2a. Najprawdopodobniej badani podczas oceny dokonywali powierzchownej kategoryzacji polityka na podstawie zgodności jego poglądów z własnymi w połączeniu z kontrowersyjnością. Przypisanie politykowi określonej ideologii mogło działać na zasadzie swoistej heurystyki – zachowania polityka były oceniane nie przez pryzmat norm społecznych, które łamał, ale zgodności zachowań z deklarowaną postawą (ideologią). Przy wyrazistym podkreśleniu lewicowości poglądów polityka w Badaniu 1 osoby o poglądach lewicowych pod względem tożsamościowym mogły ponadto zaliczyć go jednoznacznie do grupy własnej, co również mogło prowadzić do ogólnej pozytywnej oceny, także pod względem moralności. W przypadku osób symbiotycznych (np. realizujących interesy obserwatora cudzego zachowania, w tym przypadku – polityka realizującego interesy wyborcy)

oceniający kierują się w ocenie polityka głównie cechami sprawnościowymi, a pozytywne cechy moralne nie są już przedmiotem zainteresowania oceniającego (por. Wojciszke i Baryła, 2006; Wojciszke, 2011). Dodanie do opisu polityka informacji o przynależności partyjnej i płci polityka spowodowało zanik tego efektu. W Badaniach 2 i 3 poglądy polityka nie zostały przedstawione tak wyraźnie, jak w Badaniu 1, w którym były one przedmiotem odrębnej manipulacji. W Badaniu 2 do opisu neutralnego dodano nazwę partii, w Badaniu 3 manipulowano płcią polityka. Z tego względu badani mogli mieć problem z identyfikacją poglądów polityka. W Badaniu 2 np. można co prawda z dużą dozą pewności założyć, że badani przypisywali politykowi PiS-u poglądy prawicowe (konserwatywne obyczajowo), jednak w przypadku polityka PO, a nawet SLD poglądy im przypisywane nie są już tak oczywiste. Jest więc możliwe, że politykom w Badaniach 2 i 3 domyślnie przypisywano poglądy prawicowe, co skutkowało następnie obniżeniem ocen moralności pod wpływem kontrowersyjności, a w Badaniu 3 także oceny sprawności. Kwestia ta wymagałaby przeprowadzenia odrębnego badania z kontrolowaniem treści poglądów przypisywanych politykom poszczególnych partii przez badanych.

Co symptomatyczne, w przypadku przewidywań dotyczących wpływu kontrowersyjności na ocenę polityków wywodzących się z realnie istniejących ugrupowań politycznych, wyniki nie były zgodne z oczekiwaniami. Założono, że kontrowersyjność w przypadku polityków wywodzących się z partii o ideologii lewicowej pod względem obyczajowym (liberalnych) będzie oddziaływać korzystnie wizerunkowo (a przynajmniej nie przyniesie szkody), natomiast w przypadku partii konserwatywnych wystąpią odwrotne zależności. Wyniki Badania 2 ukazały jednak ogólnie niekorzystny wpływ kontrowersyjności na ocenę moralności polityka, niezależnie od jego identyfikacji partyjnej.

Zgodnie z Hipotezą 4, badani o prawicowych poglądach na kwestie tożsamościowe jako bardziej przywiązani do przestrzegania norm bardziej negatywnie (na wszystkich wymiarach ocen) oceniali polityków kontrowersyjnych, i to zarówno prawicowych, jak i lewicowych. Wynik ten jest spójny z badaniami Heidta i współpracowników (2009) nad sposobem oceniania osób łamiących normy przez osoby o poglądach liberalnych i konserwatywnych. Natomiast osoby o poglądach lewicowych pod względem tożsamościowym oceniały wyżej kontrowersyjnych polityków lewicowych zarówno pod względem sprawności, jak i moralności, deklarowały również większą chęć oddania na nich głosu. Łamanie norm obyczajowych jest wyrazem liberalnego podejścia do tych norm, a przez to

spójne z poglądami, jakich można by oczekiwać od polityków lewicowych. Z tego względu kontrowersyjność polityka lewicowego była spójna wizerunkowo z poglądami lewicowymi pod względem tożsamościowym badanych, a łamanie norm obyczajowych mogło zostać potraktowane jako zachowanie wyrażające poglądy polityka.

Hipoteza 5, dotycząca zróżnicowanego wpływu kontrowersyjności w zależności od płci polityków, została potwierdzona. Kontrowersyjność w przypadku kobiet polityków nie powodowała obniżenia ocen sprawności (inaczej niż w przypadku mężczyzn). Moralność kontrowersyjnej kobiety polityka i kontrowersyjnego mężczyzny zostały ocenione tak samo (przy jednoczesnych różnicach na korzyść mężczyzny w wersji niekontrowersyjnej). Oznacza to, że kontrowersyjność mniej szkodzi wizerunkowo kobiecie niż mężczyźnie, przynajmniej w zakresie sprawności. Podobne zależności miały miejsce dla chęci oddania głosu – były one takie same dla kontrowersyjnych mężczyzn i kobiety (przy większej chęci oddania głosu na niekontrowersyjnego mężczyznę w porównaniu do jego żeńskiego odpowiednika). W przypadku ocen sympatyczności, zgodnie z Hipotezą 5, kontrowersyjność powodowała podniesienie ocen w przypadku kobiety i obniżenie ocen mężczyzny.

Wreszcie pewnego komentarza wymaga wpływ płci wyborcy na ocenę polityków i chęć oddania na nich głosu. W Badaniu 1 nie wykryliśmy żadnych różnic między płciami w tym zakresie, natomiast w Badaniach 2 i 3 takie różnice się pojawiły, choć zasadniczo nie były one bezpośrednio powiązane z kontrowersyjnością polityków. Wyjątkiem był brak wpływu kontrowersyjności na decyzję o oddaniu głosu na polityka u badanych kobiet w Badaniu 3. Być może odpowiada za to specyfika próby – w Badaniu 1 dotyczyło wyłącznie studentów nauk społecznych i humanistycznych, którzy mają bardziej lewicowe poglądy i są zapewne mniej przywiązani do tradycyjnego podziału ról płciowych, także w zakresie polityki, w porównaniu do studentów uczelni o tradycjach morskich i wojskowych. W Badaniach 2 i 3 (zwłaszcza tym ostatnim) brali udział badani z uczelni wojskowej i Akademii Morskiej, o bardziej prawicowych poglądach, na co wskazują chociażby preferencje wyborcze i wskaźniki orientacji politycznej badanych.

Odpowiedź na pytanie, czy kontrowersyjność jest skutecznym, czy nieskutecznym zabiegiem marketingowym jest dość skomplikowana. W świetle uzyskanych danych politycy prawicowi, odwołujący się w swoich wystąpieniach do wartości konserwatywnych, nie powinni budować swojego wizerunku na kontrowersyjności, zwłaszcza jeżeli kierują przekaz do elektoratu prawicowego. Natomiast politycy lewicowi (mężczyźni i kobiety)

mogą zyskać na takiej strategii zarówno wizerunkowo, jak i w postaci większego poparcia (chęci oddania głosu). Dzieje się tak przypuszczalnie z powodu stosowania odmiennych kryteriów ocen polityków przez wyborców o poglądach konserwatywnych i liberalnych (por. Graham, Heidt i Nosek, 2009). Dla tych ostatnich przestrzeganie norm obyczajowych nie stanowi podstaw do formułowania sądów o polityku. Natomiast politycy prezentujący w obszarze obyczajowym poglądy lewicowe, łamiąc normy obyczajowe zachowują się spójnie z głoszonymi przez siebie poglądami, co nie skutkuje zapewne kwestionowaniem ich wiarygodności. Kontrowersyjność wpływa słabiej na oceny polityków kobiet i na ogół (oprócz ocen moralności i sympatyczności) tych ocen nie różnicuje.

Wyniki prezentowanych badań pochodzą z prób studenckich. Poziom zainteresowania polityką w tych grupach był raczej niski (wartości z zakresu środka skali i nieco poniżej), badani mieli poglądy raczej centrowe (wartość 4 na 7-stopniowej skali), w przeważającej mierze popierali partie prawicowe (PO i PiS), choć zróżnicowane pod względem liberalizmu obyczajowego. W badaniu dominowały osoby młode i wykształcone, co sugeruje relatywnie niski poziom konserwatyzmu (por. Jasińska-Kania i Skarżyńska, 2009; Korzeniowski, 1999). Jednak nawet w tej grupie politycy kontrowersyjni nie cieszyli się zwiększonym poparciem. W Badaniu 3, w którym poziom orientacji prawicowej (zapewne pod względem tożsamościowym) był wyższy, kontrowersyjność wpływała korzystnie jedynie na ocenę kobiet, i to tylko pod względem sympatyczności.

Dość niski poziom zainteresowania polityką sugeruje natomiast, że decyzje wyborcze są podejmowane w tej grupie w oparciu o heurystyki (por. Lau, 2008), a więc także sympatię budzoną przez kandydatów. W Badaniach 1 i 3, w których nie występowała identyfikacja partyjna polityków, wpływ kontrowersyjności na ocenę i deklarowane zachowania wyborcze był dość silny. Uwzględnienie partii politycznych w Badaniu 2 nie wpłynęło modyfikująco na efekty kontrowersyjności.

Ze względu na specyfikę badanych osób zakres generalizacji uzyskanych wyników nie może być zbyt duży. Jednak ponieważ kontrowersyjność w epoce powszechnego wykorzystywania mediów w kampaniach politycznych jest zabiegiem wybieranym przez sporą część polityków, problem ten wart jest dalszych badań. Można zakładać, że w przypadku osób bardziej konserwatywnych niż studenci kontrowersyjność może oddziaływać bardziej negatywnie na wizerunek polityka niż w prezentowanych badaniach. Z drugiej jednak strony można oczekiwać, że politycy zwracający się w kampaniach

politycznych do osób słabo zainteresowanych polityką, czerpiących wiedzę na temat wydarzeń z mediów, mogą zdobyć sympatię potencjalnych wyborców, zwłaszcza młodszych i bardziej liberalnych obyczajowo, budując wizerunek na kontrowersyjnym stylu bycia i kontrowersyjnych wypowiedziach. Jednak zdobycie popularności niekoniecznie gwarantuje dłuższy pobyt w parlamencie. Kontrowersyjność nie bez przyczyny oznacza bowiem niejednoznaczność.

LITERATURA CYTOWANA

- Altemeyer, R. A. (1996). *The authoritarian specter*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Aronson, E., Pratkanis, A. (2004). *Wiek propagandy. Używanie i nadużywanie perswazji na co dzień*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Boski, P. (1993). O dwóch wymiarach lewicy – prawicy na scenie politycznej i w wartościach politycznych polskich wyborców. W: J. Reykowski (red.), *Wartości i postawy Polaków a zmiany systemowe. Szkice z psychologii politycznej* (s. 49–99). Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Cialdini, R. B., Reno, R. R., Kallgren, C. A. (1990). A focus theory of normative conduct: Recycling the concept of norms to reduce littering in public places. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 1015–1026.
- Cisłak, A., Wojciszke, B. (2009). *Zmiany polskiego konserwatyzmu i jego związki z legitymizacją systemu społecznego*. Niepublikowany raport z badań.
- Choma, B. L., Ashton, M. C., Hafer, C. L. (2010). Conceptualizing political orientation in Canadian political candidates: A tale of two (correlated) dimensions. *Canadian Journal of Behavioural Sciences*, 42 (1), 24–33.
- Cross, S. E., Madson, L. (1997). Models of the self: Self-construals and gender. *Psychological Bulletin*, 122, 5–37.
- Cross, S. E., Markus, H. R. (2002). Płeć w myśleniu, przekonaniach i działaniu: podejście poznawcze. W: B. Wojciszke (red.), *Kobiety i mężczyźni: odmienne spojrzenia na różnice* (s. 48–80). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Cwalina, W., Falkowski A. (2006). *Marketing polityczny: perspektywa psychologiczna*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Fiske, S. T., Glick, P. (1995). Ambivalence and stereotypes cause sexual harassment: A theory with implications for organizational change. *Journal of Social Issues*, 51 (1), 97–115.
- Garramone, G. M. (1983). Issue versus image orientation and effects on political advertising. *Communication Research*, 10 (1), 59–76.
- Giddens, A. (2006). *Socjologia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Graham, J., Heidt, J., Nosek, B. A. (2009). Liberals and conservatives rely on different sets of moral foundations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96 (5), 1029–1046.
- Gutmann, A. (2001). Liberalism. W: N. J. Smelser, P. B. Baltes (red.), *International encyclopedia of the social and behavioral sciences* (s. 8784–8787). New York: Elsevier.
- Harrison, T. M., Stephen, T. D., Husson, W., Fehr, B. J. (1991). Images versus issues in the 1984 presidential election: Differences between men and women. *Human Communication Research*, 18 (2), 209–227.
- Haidt, J., Graham, J. (2007). When morality opposes justice: Conservatives have moral intuitions that liberals may not recognize. *Social Justice Research*, 20, 98–116.
- Haidt, J., Graham, J., Joseph, C. (2009). Above and below the left-right: Ideological narratives and moral foundations. *Psychological Inquiry*, 20, 110–119.
- Haidt, J., Joseph, C. (2004). Intuitive ethics: How innately prepared intuitions generate culturally variable virtues. *Daedalus: Special Issue on Human Nature*, 133 (4), 55–66.
- Jasińska-Kania, A., Skarżyńska, K. (2009). Rygorizm vs. permissywność moralna a przekonania o świecie, ludziach i systemach politycznych. W: K. Skarżyńska, J. Cisłak, K. Henne (red.), *Przekonania w życiu jednostek, grup, społeczności* (s. 67–86). Warszawa: Wydawnictwo SWPS Academica.
- Johns, R., Shepard, M. (2007). Gender, candidate image and electoral preference. *British Journal of Politics and International Relations*, 7, 434–460.
- Jost, J. J., Banaji, M. R. (2004). A decade of system justification theory: Accumulated evidence of conscious and unconscious bolstering of status quo. *Political Psychology*, 25 (6), 881–919.
- Jost, J. T., Glaser, J., Sulloway, F., Kruglanski, A. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129 (3), 339–375.
- Kahn, K. F. (1992). Does being male help? An investigation of the effects of candidate gender and campaign coverage on evaluations of U.S. Senate candidates. *The Journal of Politics*, 54, 497–517.
- Korzeniowski, K. (1999). Autorytaryzm i jego psychopolityczne konsekwencje. W: K. Skarżyńska (red.), *Psychologia polityczna* (s. 51–72). Poznań: Zysk i S-ka.
- Lau, R. (2008). Modele podejmowania decyzji. W: D. Sears, L. Huddy, R. Jervis (red.), *Psychologia polityczna* (s. 17–55). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Liderzy i maruderzy. Ranking tygodnika Polityka z 16 września 2011. Z <http://www.polityka.pl/kraj/1519568,1,ranking-poslow-rozstrzygniety-kalisz-wygrywa.read> (dostęp 3.12.2011).
- Ogletree, S., Coffee, M., May, S. (1992). Perception of female/male candidates: Familial and personal situations. *Psychology of Woman Quarterly*, 16, 201–208.
- Pracuse i leniuchy VI kadencji Sejmu*. Raport RFM 24. Z <http://www.rfm24.pl/raport-wybory-parlamentarne-2011/wybory-parlamentarne-2011-fakty/> (dostęp 3.12.2011).
- Reeves, B., Nass, C. (2000). *Media i ludzie*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Renzetti, C. M., Curran, D. J. (2008). *Kobiety, mężczyźni i społeczeństwo*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sanbonmatsu, K. (2002). Gender stereotypes and vote choice. *American Journal of Political Science*, 46 (1), 20–34.

- Siemieńska, R. (2000). *Nie mogą, nie chcą, czy nie potrafią? O postawach i uczestnictwie politycznym kobiet w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Skarżyńska, K. (2005). *Człowiek a polityka. Zarys psychologii politycznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Smith, E. S., Powers, A., Suarez, G. A. (2005). If Bill Clinton were a woman: The effectiveness of male and female politicians' account strategies following alleged transgressions, *Political Psychology*, 26 (1), 115–134.
- Słownik języka polskiego (2000). Z <http://www.sjp.pwn> (dostęp 3.12.2011).
- Solomon, S., Greenberg, J., Pyszczynski, T. (2004). The cultural animal: Twenty years of terror management theory and research. W: J. Greenberg, S. L. Koole, T. Pyszczynski (red.), *Handbook of experimental existential psychology* (s. 13–34). New York, London: The Guilford Press.
- Sullivan, J.L., Aldrich, J. H., Borgida, E., Rahn, W. (1990). Candidate appraisal and human nature: Man and superman in the 1984 election. *Political Psychology*, 11 (3), 459–484.
- Tavits, M., Letki, N. (2009). When left is right: Party ideology and policy in Post-Communist Europe. *American Political Science Review*, 103 (4), 555–569.
- Taylor, S. E., Fiske, S. T. (1978). Salience, attention and attribution: Top of the head phenomena. *Advances in Experimental Social Psychology*, 11, 249–288.
- Wattenberg, M. (1991). *The rise of candidate-centered politics: Presidential elections of the 1980s*. Cambridge: Harvard University Press.
- Williams, J. E., Best, D. L. (1990). *Measuring sex stereotypes: A multination study*. Newbury Park, CA: Sage.
- Wojciszke, B. (2002). *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Wojciszke, B. (2011). *Sprawczość i wspólnotowość*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Wojciszke, B., Baryła, W. (2006). Perspektywa dawcy i biorcy w spostrzeganiu siebie i innych. *Psychologia Społeczna*, 1 (1), 9–32.
- Żemojtel-Piotrowska, M. (2010). Posiadanie rodziny przez polityka a zachowania wyborcze. *Studia Psychologiczne*, 4, 69–78.
- Żemojtel-Piotrowska, M. (2012). *Uwikłanie w skandal polityczny a ocena polityka i jego szanse wyborcze – doniesienie z badania*. Niepublikowany raport z badań.

To be as Palikot? Controversy as a dimension of politician's perception

Magdalena Żemojtel-Piotrowska¹, Maciej Labuda¹, Anna Szymak¹, Jarosław Piotrowski²

¹ *Institute of Psychology, Gdańsk University*

² *Warsaw School of Social Sciences and Humanities, Faculty in Sopot*

Abstract

The studies explored the impact of being a controversial politician on his/her perception and electoral chances. In three studies carried out on student samples we examined factors modifying this impact. In Study 1 ($N = 120$) both the politician's and the voter's political orientation was taken into account. In Study 2 ($N = 137$) the politician's party identification was included. In Study 3 ($N = 120$) the politician's gender was taken into account. Results revealed that being controversial decreased evaluation of a politician on the dimension of morality but did not influence the evaluation of competence. Controversiality of the politician was appreciated by left-wing voters and increased willingness to vote for the left-wing parties. Party identification of the controversial politician was unrelated to his/her evaluation. Controversiality influenced evaluation of a women politician only in a limited way, controversial women were perceived as more amiable and less moral but it did not influence her electoral chances.

Key words: controversy, politician image, electoral behavior

Złożono do druku: 4.08.2011

Złożono poprawiony tekst: 5.02.2012

Zaakceptowano do druku: 12.02.2012